

שער ד:

מעלת הנטיעה

ילקוט שמעוני (פרשת קדושים, רמז תרטו):
אמר להם הקב"ה לישראל, אע"פ שתמצאו אותה מלאה כל טוב
לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא כשם שנטעו אחרים לכם כך היו
נוטעים לבניכם, לכך נאמר כי תבאו אל הארץ ונטעתם.

'כי תבואו אל הארץ... ונטעתם'

הרב גבריאל קדוש

בתקופה האחרונה, בעת שיבת ישראל לארצו, קיבל ט"ו בשבט פן נוסף של מנהג נטיעת אילנות ביום זה בתור ביטוי לבניין הארץ, 'עת לטעת... ועת לבנות' (קהלת ב, ב-ג).

המתבונן ימצא קשר עמוק בין שיבת ישראל לארצו לנטיעת אילנות ולתוקפן של המצוות התלויות בארץ. מצוות כשמיטה, יובל ועוד קשורות לכמות היהודים הנמצאים בפועל בארץ ישראל; ככל שיש יותר יהודים בארץ (רוב היהודים או כולם), כך תוקף המצוות עולה מדרגה של מידת חסידות או דרבנן לדרגה של חיוב מן התורה. חז"ל דרשו על הפסוק 'וקראתם דרור לכל יושביה' (ויקרא כה, י): 'כשכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן' (ערכין לב ע"ב). הרב קוק זצ"ל מסביר שיש קשר ישיר בין מצב האומה כאשר 'רוב יושביה עליה' למצוות היובל (הקדמה לשבת הארץ):

כל אלה יחד (ערכי היובל והשמיטה) הם סימני חיים עליונים, שצריכה לגלותם אומה זו, שמוסר לאומי אלקי כזה חי בקרבה, ונכון הוא לפנייה, בהיותה מבונה בכל תכסיסיה ברום עילויה המדיני כשכל יושביה עליה. מבאר לנו הרב עוזי קלכהיים זצ"ל (שירת האומה לארצה, עמ' קעא):

בדרשה זו ציינו חכמינו את מצבה התקין והשלם של האומה... מצב זה מציין את הקשר שבין העם והארץ, אשר נוצר מהמפגש המשותף של כל העם עם נחלתו. כלומר, היובל יכול לשמש לנו כמודד למידת זיקתו ונכונותו של העם להיות בארצו. כשהוא חל, משמע שהעם שוכן בנחלתו וחי בה חיים טבעיים במדינתו ככל עם על אדמתו במצב שלם זה, יכולה להופיע גם רוחו בצורה מושלמת... בעת שיגיעו המצוות התלויות בארץ לידי חיובן מדאורייתא - הרי שהגיעה האומה להתחברות מלאה בארצה, אז היא תגלה כוחות גנוזים שבקרבה.

כלומר, שיבת ישראל לארצו וההשתרשות בארץ הן בעצמן מביאות להעלאת רמתו הרוחנית של העם וחיזוק תוקף המצוות התלויות בארץ. העיסוק בנטיעות ובבניין הארץ הוא זה אשר מעמיק את קשרנו הרוחני לארץ, שמתגלה בקיומן של המצוות התלויות בארץ באופן נרחב יותר.

**הראי"ה קוק, מגד ירחים (חודש שבט תרע"ד):
חשק נטיעת אילנות, נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים,
המובלט בתקפו בעץ החרוב.**

נטיעה של חסד

הרב יואל פרידמן

'אור החיים' הקדוש בפירושו על הפסוקים בפרשת קדושים כותב:
 וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו שלש
 שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים
 לה' ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם את תבואתו אני ה'
 אלוהיכם - שלוש מצוות נאמרו כאן:
 (א) ביאת הארץ, על דרך אומרם הכל מעלין לארץ ישראל.
 (ב) לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ.
 (ג) ולנהוג שני ערלה.
 נמצא שנטיעת עצים משכללת את אחיזתנו בארץ ישראל ומכניסה אותנו אל הקודש
 פנימה.

מה טמון בנטיעת האילן שהתורה קבעה שפעולת הנטיעה היא מצווה?
 אפשר ללמוד את התשובה מדברי חז"ל:
 אמר להם הקב"ה לישראל, אע"פ שתמצאוה מלאה כל טוב, לא תאמרו
 נשב ולא נטע, אלא היו זהירים בנטיעה שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל, כשם
 שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, כך אתם תטעו לבניכם. ואל יאמר
 אדם אני זקן, כמה שנים אני חי, לפיכך לא יבטל האדם מן הנטיעות.
 התורה, תחילתה חסד וסופה חסד והיא מחנכת אותנו לנתינה ולחסד.
 העולם בנוי על חסד, ואין לך ביטוי למצוות החסד יותר מאשר נטיעת אילנות, שהרי
 יש שאדם צריך להשקיע בהם שנים רבות ומשאיר את עמלו לדורות הבאים, וכי מה
 הטבה יש לו מנטיעה זו?
 אלא היא הנותנת - מטרתנו בזה העולם להיטיב עם עצמנו, עם זולתנו ועם כל עם
 ישראל.
 בראייה כזו יש ממד נוסף של הידבקות בדרכו של הקב"ה, וכדברי המדרש (ויקרא רבה,
 כה, ג):

ר"י ב"ר סימון פתח, אחרי ה' אלהיכם תלכו... וכי אפשר לבשר ודם לעלות
 לשמים ולהידבק בשכינה אותו שכתוב בו כי ה' אלהיך אש אוכלת... אלא
 מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, הה"ד ויטע
 ה' אלהים גן בעדן, אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה,
 הה"ד כי תבאו אל הארץ.

'ענפכים תתנו ופריכם תשאו'

הרב יהודה זולדן

יחזקאל הנביא מנבא על ימי שיבת עם ישראל לארצו: 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (יחזקאל לו, ח).
הארץ שהחמיצה פנים לגויים שישבו בה במשך שנות גלות ישראל, תאיר פנים לעם השב אליה לחיקה. כשעם ישראל יתחיל בתהליך השיבה לארצו, תתברך הארץ ותכין את עצמה לקבל את פני השבים.
'קִיבוץ גְּלוֹת לְאַחַר בְּרַכַּת הַשָּׁנִים - דְּכַתִּיב וְאַתֶּם הֲרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא' (מגילה יז ע"ב). לכשיתקבצו הגלויות לכאן, הארץ תתעורר אף היא לתחייה; העצים, שהיו אף הם רדומים במשך השנים, יצמיחו ענפים רעננים, והענפים ישאו פירות. זהו הביטוי העצום והעמוק ביותר המסמל את השיבה לארץ.

'ואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא' (סנהדרין צח ע"א). 'כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר' (רש"י שם).
תיאור זה אכן מתרחש מלפני למעלה ממאה שנה, מעת שעם ישראל החל לשוב לארצו. הארץ התעוררה והחלה לגלות ולחשוף את שהיה טמון בה כל השנים; בניה השבים נתנו יד והחלו אף לנטוע מטעי מאכל ועצי סרק, שדות וחורשות.
כי תבואו אל הארץ ונטעתם - אמר להם הקב"ה לישראל, אע"פ שתמצאו אותה מליאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע אלא הוּוּ זְהִירִין בְּנִטְיַעוֹת שְׁנֵאמַר וְנִטְעַתֶּם כֹּל עֵץ מֵאֲכָל, כִּשֶׁם שֶׁנִּכְנַסְתֶּם וּמִצַּאתֶם נִטְיַעוֹת שֶׁנִּטְעֵנוּ אַחֲרַיִם, אֲפֵי אַתֶּם הֵיוּ נוֹטְעִים לְבָנִיכֶם (מדרש תנחומא, קדושים סימן ח).

הנטיעה בארץ היא לא רק לצורכי מאכל או נוי, אלא היא מצווה.
את יצחק אבינו ציווה הקב"ה: 'שכון בארץ אשר אומר אליך' (בראשית כו, ב).
במה מתבטאת אותה שכינה בארץ? 'עשה שכונה בארץ ישראל, הוי נוטע, הוי זורע הוי נציב' (בראשית רבה סד, ג).
על רבי ינאי מסופר שנטע ארבע מאות כרמים, וייתכן שהכוונה לקבוצות גפנים של חמישה עצים, שניים כנגד שניים ואחד ב'זנב' (בבא בתרא יד ע"א). הראשונים מסבירים שנטיעות אלו הן 'משום ישוב ארץ ישראל'. האם יש ללמוד מכאן שכל אחד מישראל חייב לטעת בעצמו - בגופו או שיכול אדם מישראל לעשות גם על ידי שליח? הסביר זאת הרא"ה קוק (מאמרי הראיה, עמ' 467-465):
מצוות ישוב ארץ ישראל מצד עצם עצמיותה היא מצווה פעולתית, ועל כל אחד מישראל מוטלת החובה לפעול ולעשות שהארץ תבנה ותתישב. ואין

הפרש אם פעולה זו של בנין ושל ישוב תעשה על ידי עושי המצווה בעצמו או ע"י שליחו. ואולם אחרי שרבי ינאי לפי הסברת הגמ' השתדל לנטוע בעצמו למצער שטח של שנים כנגד שנים, הרי זה מוכיח כי מצווה זו יש בה גם מעין מצווה עצמית, נפשית, פנימית, המחייבת כל נפש מישראל לבלתי לצאת ידי חובה רק ע"י שליח, כי אם לעשותה עד כמה שאפשר בעצמו ולא ע"י אחרים.

נטיעה בארץ ישראל היא הליכה בדרכי ה':

מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, ה"ד ויטע ה' אלקים גן בעדן, אף אתם כשאתם נכנסין לארץ ישראל לא תתעסקון אלא במטע תחילה, ה"ד כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל (ויקרא רבה, פרשה כה, ג).

כך החל עם ישראל לבנות ולהקים את גן העדן המחודש כאן עלי אדמות, בארץ ישראל, עם שיבתו ארצה. אז, באותן שנים ראשונות של התיישבות חקלאית מחודשת בגליל, בשרון, ביהודה ובנגב, ביטא הראי"ה קוק את התחושות הגדולות שיש לנו מן הנטיעות החדשות ב'פתגם החודש' לחודש שבט תרע"ב: 'מטעי עצי פרי על אדמת קודש יפריחו תקוות דור דורים'.

השמחה בנטיעות החדשות עוררה לתחייה את התקוות שהיו כמוסות גם באומה במשך דורות רבים.

בפתגם לחודש שבט תרע"ד ההדגשה היא שהרצון והחשק הפנימיים לטעת, לשכלל את הארץ בנטיעות, נובע מתוך מבט אמוני גדול לעתיד, לדורות הבאים, שימשיכו ויפתחו את אשר החלו כעת באזכור מובלע לחוני המעגל, הנוטע לדורות הבאים: 'חשק נטיעת אילנות, נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים, המובלט בתוקפו בעץ החרוב'.

ילקוט שמעוני (קהלת, רמז תתקסח):

כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, אמר לו הקב"ה לישראל, אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב הווי זהירים בנטיעה שימצאו בניכם אחריכם. מעשה באנדרינוס המלך שהיה עובר למלחמה והיה הולך עם גייסות שלו להלחם על מדינה אחת ומצא זקן אחד שהיה נוטע נטיעה של תאנים. אמר לו אנדרינוס, אתה זקן וטורח ומתיגע לאחרים. אמר לו, אדוני המלך הריני נוטע אם אזכה ואחיה אוכל מפירות נטיעתי ואם לאו יאכלו בני. עשה שלש שנים במלחמה וחזר. מה עשה אותו זקן, נטל כלכלה ומלאה פירות בכורי תאנים יפות וקדם לפני אנדרינוס. אמר ליה, אדוני המלך קבל מן עבדך הוא הזקן שמצאת בהליכתך ואמרת לו מה אתה מצטער ומתיגע לאחרים, הרי כבר זיכני הקב"ה לאכול מפירות נטיעותי ואלו שבתוך הכלכלה מהם. אמר אנדרינוס לעבדיו, טלו אותה ממנו ומלאו לו זהובים... לפיכך אל יבטל אדם מן הנטיעה אלא כשם שמצא עוד יוסיף.

נטיעת אילנות - אתחלתא דגאולה

הרב עוזי קלכהיים זצ"ל

'מטעי עצי פרי על אדמת קודש,
יפריחו תקוות דורים'
(הראי"ה קוק, מגד ירחים לחודש שבט תרע"ב)

והיטענו בגבולנו

חיבת ישראל לארצו יצוקה על גבי יסודות נפשיים שמתחילת היצירה, מתפשטת על פני דורות כמהי גאולה וחוכי ישועה, היא באה לכלל ביטוי באמצעות הנטיעה. עמל האדם בהכשרת הקרקע - לעבדה ולשמרה ולהוציא את פירותיה, הוא נקודת האחיזה של האדם באדמה, והארץ עונה לעומתו ביבולה, בשפע תנובתה, כתשובה למשאלות לבו.

הנטיעה ופירותיה הם חוליית החיבור בין שני הצדדים, המתאחדים יחדיו במעגל היצירה המשותף.

התלישות מן הקרקע מערערת את יסודות הקיום של האדם, 'אדם שאין לו קרקע אינו אדם' (יבמות סג ע"א). וכן אפשר לומר בהרחבת הלשון: 'עם שאין לו קרקע - אינו עם'. אמנם, ישראל ברוב תולדות חייו הראה כיצד אפשר להתקיים גם בלא קרקע, בלי בסיס חומרי המעמיד את קיומו ככל שוכני בתי חומר.

יש לדעת שמצב זה אינו נורמלי, הוא תרגיל אקרובטי של 'עמידה על הראש', שיש לקבלו בתור תופעה ארעית. ואילו השיבה לארץ היא חזרה למקום הטבעי המיועד לישראל מראשית הבריאה.

נלך בדרך אבות, נתבונן במעשיהם, שהם בבחינת סימן לבנים. נכיר את שורשי הנטיעה ולהיכן נופה נוטה.

בעקבות קריאת האלוקים נוטש אברהם את מולדתו והולך לארץ לא נודעת, 'אל הארץ אשר אראך'. הוא מועתק מארצו על מנת למצוא מקום שתגמר בו השלמתו, 'וישוב פרדסי אחר שהיה מדברי' (כוזרי ב, יד).

מעניין הוא סימן ההיכר להבחנת הארץ הנכספת:

'בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים ובארם נחור, ראה אותם אוכלים ושותים ופוזחים. אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת.

וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותם עסוקים בניכוש בשעת ניכוש, בעידור בשעת עידור. אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת' (בראשית רבה לט).

מראה האנשים העוסקים ביישובו של עולם, בניכוש ובעידור הארץ הנעבדת, הפורייה, ריתק אותו דווקא לרגבי אדמה אלו. על רקע זה אפשר להסביר ולראות באור חדש את

נטיעת האשל.

לאחר שהלך בארץ לאורכה ולרוחבה, הכיר בה את נחלתו המיועדת ועשה בה ככתוך שלו, בהליכה הכין את הדרך לקנותה לבניו, בפעולת הנטיעה נעץ יתד ראשון לקביעות הישיבה בה, בצורה זו נתן את תשובתו לחן המקום ויושביו ונהיה שותף ביצירה עוד בטרם זכה להיות אדון הארץ בצורה מושלמת.

יצחק מבטא שלב נוסף ביתר תוקף - את דבקותנו לארץ בכל המצבים והתנאים. הוא נצטווה להישאר בארץ בשנת רעב, שכון בארץ! 'הוי נוטע, הוי זורע, הוי נציב' (בראשית רבה סד, ג).

בצו זה של 'שכון בארץ' נוצר קשר בל יינתק בין יצחק לארץ, ומכאן הסמל לדורות, לזרע יצחק, להיאחז בחבל נחלתם גם כשאמצעי הקיום דלים וקשים.

יעקב מבטא בעלות גמורה על ידי הקניין, 'ויקן את חלקת השדה' (בראשית לג, יט). האבות קשרו את גורלם עם הקרקע וגידוליה.

חכמינו מעמיקים ורואים בנטיעה הליכה בדרכי ה'.

כשם שה' נטע אילנות בגן עדן בתור ביטוי לקשר לעולם הארצי, כן ישראל נצטוו בכניסתם לארץ להתחיל בנטיעה בתור צעד ראשון, המביע את אחיזתם בה.

וכך הם דברי המדרש (בראשית רבה כג, ה):

אחרי ה' תלכו ובו תדבקון, וכי אפשר לבשר-ודם לעלות לשמים ולהדבק בשכינה... אלא מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, הדא הוא דכתיב ויטע אלוקים גן בעדן, אף אתם כשתיכנסו לארץ לא תעסקו אלא במטע תחילה, הדא הוא דכתיב כי תבואו אל הארץ ונטעתם.

הארץ בחורבנה

עם היציאה לגלות נפסק מעגל היצירה, הארץ נעזבה לשממה וישראל נתלשו ממקומם עד לעת קץ שיחונן ה' את ישראל וישיבם לאדמתם. בתקופה זו נגזר על הארץ שלא תיזרע ולא תצמיח.

מצב זה ממחיש את הניתוק ההדדי ביניהם - אין מקום לנטיעה להניב את פירותיה כל זמן שישראל גולים משולחן אביהם.

על רקע זה נבין את קריאתו של רבי זירא: 'בוא וראה כמה היא חצופה ארץ-ישראל שעדיין עושה פירות' (סוף פתיחתא דאיכה רבה).

רבי זירא ראה בתופעה זו עזות, חוצפה. כיצד מסוגלת הארץ לתת את פירותיה מבלי בניה? היאך יכולים זרים ליהנות מיבולה?

והמדרש משיב: 'מפני שמהפכין באדמתה' או 'מפני שמזבלין אותה'. כביכול אונסים את הארץ על ידי זיבול ועיבוד להוציא את תנובתה, אבל בדרך הטבעית נסכרו מעיינותיה ולא תיתן פירותיה.

וכן רבי יהושוע בן לוי, כשנקלע לגבלא וראה אשכולות גדלים בין הגפנים וחשב שהם עגלים, לאחר שהתברר לו שהם אשכולות הגפן, הזדעק וקרא: 'ארץ, ארץ, הכניסי פירותיך! למי את מוציאה פירותיך, לערבים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו' (כתובות קיב ע"א).

הוא לא השלים עם העובדה שהארץ נותנת יכולה בעין יפה לזרים, לאלו שזכו בה מפני חטאתינו, ראה בכך בגידה וסילוף בתפקיד הארץ וציווה עליה: הכניסי פירותיך! תופעה כאובה זו של נתינת הפירות לזרים קיבלה הארה חדשה בידי הרמב"ן. בעומדו על חורבות ירושלים חיבר קינה גדולה על חורבן הארץ וגלות העם, ובין השאר כתב: 'דימיתך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה, והחלב בשדיה למכאובים, ותיניק את גורי הכלבים' (כתבי הרמב"ן, הוצאת מוסד הרב קוק, חלק א, עמוד תכח). ארץ זבת חלב ודבש, שנועדה לתת תנובתה בשפע, אינה מסוגלת לאצור בקרבה את הטוב. היא משולה ליולדת הסובלת ומתייסרת כשנאגר החלב בקרבה, ועל מנת לשכך את כאביה היא מוכנה בשעת הדחק לתת אותו לגורי הכלבים. הרמב"ן ראה את האויבים ככלבים הנהנים מטוב הארץ. כשבניה גלו ממנה, הם מנצלים את ההזדמנות שאין מי שיזכה בטוב והוא נמסר לזרים. ולמרות כל זה, אף כשהגויים ניסו להיאחז בה, עדיין מצפה הארץ לבניה: ואם כל זה מאסו בך עוגבים, ושממו עליך אויבים... ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והרחבה, כי הם אינם הגונים לך, וגם את אינך ראויה להם, מהמונם, ולא מהמהם ולא נח בהם.

בעובדה זו שהארץ נשארה שוממת ראה הרמב"ן אות ובשורה לגלויות ישראל. וכך כתב בפירושו על התורה (ויקרא כו, טז):
ושממו עליה אויבים - זוהי בשורה טובה מבשרת לכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבנו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר הייתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה, לא קיבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

קץ מגולה

מכאן אנו מתקרבים להבין את הסימן שרבי אבא נתן לקץ הגלות. לאחר הדיון הארוך בין רבי יהושע ורבי אליעזר בשאלה כיצד תופיע הגאולה ובמה היא תלויה, האם בתשובה ובמעשים טובים או ברצון גבוה, מסיים רבי אבא את המחלוקת בהגדרה ברורה: 'ואמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיתם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'. (סנהדרין צז ע"ב-צח ע"א). הוא ראה בכך סימן גלוי וברור לסיום הגלות. לאחר שנים של ניתוק בין הארץ לבניה הרי תנובת הארץ, המתגלה בנתינת הפירות, היא התעוררות שלאחר תרדמת הגלות. הניצנים הראשונים מבטאים את תחילתה של תקופת התחייה לעצמות היבשות. כאן אין אנו נתפסים לחישובי קץ נסתרים שבינת אנוש אינה מסוגלת לרדת לעומקם, כאן רואות העיניים בשוב ה' שיבת עמו, והמפגש החדש בין הארץ לבנים מתחיל לקרום בשר וגידים.

זהו ביטוי לעידן חדש ובשורה לכל גלויות ישראל על פעמי המשיח. ועל כך מנמקים חכמינו את מיקומה של 'ברכת השנים', העוסקת ביבול הארץ, בתור השלב שלפני 'תקע בשופר גדול לחירותנו', כי כך הוא תהליך הגאולה.

בדרך זו נבין את תפילתו של אחד מיחידי הדורות, הגאון רבי אליהו מוילנא, ואת ציפייתו.

הוא זירז את תלמידיו לעלות לארץ ולחדש את היישוב בה:
 יזכני ה' יתברך לנטוע במו ידי עצי פרי בסביבות ירושלים, לקיים כי תבואו אל הארץ ונטעתם, בסוד קץ המגולה.

הגאון הכיר את המהלכים הפנימיים של כנסת ישראל וידע שהגיע הזמן לחזרת שכינה לציון, ועת פקודה לישראל באה. את ממשותה של האתחלתא דגאולה יש לקיים בנטיעת אילנות, ואת שאיפתו הכמוסה להיות שותף פעיל במעשה יצירה זה רצה להמחיש בנטיעה, שהיא בסוד הקץ המגולה, אלא שלא זכה לזאת.

שנים רבות לאחר מכן התרחב היישוב, ומשאלות הלב שהיו בחזון רוחו של הגאון הפכו למציאות ממשית. הקץ המגולה עשה כברת דרך, וארץ ישראל החלה לתת את פרייה בעין יפה.

ועמד תלמיד תלמידו של הגאון, חניך ישיבת וולוז'ין, מרן הרב קוק זצ"ל, וניסח עניין זה בצורה מוחשית יותר, בהתאם להתקדמות פעמי הגאולה. בראותו את החזון המתגשם על אדמת ארצנו כתב בפתגם של חודש שבט: 'מטעי עצי פרי על אדמת הקודש יפריחו תקוות דור דורים'.

דור דורים - הוא דורו של המשיח. בדיון על משך תקופת המשיח מביא רבי ראהי שאותה תקופה תימשך שלושה דורות מן הפסוק: 'ראון עם שמש ולפני ירח דור דורים'.

בזמנו של הרב קוק זצ"ל מטעי עצי פרי היו לחזון גלוי, אלא שלא רבים ראו בכך את הסימנים דאתחלתא, והיה צורך להשריש בלבבות שאכן ביאה שלישית החלה, עצי פרי באדמת קודש מפריחים בלבבות את תקוות דור דורים, את אמונת המשיח, שפעמיו קרבים והולכים ככל שתוסיף ארץ ישראל להניב פירותיה. המפגש בין העם לארץ נותן את אותותיו בתנובת הארץ; ברכת הארץ היא ביטוי מוחשי להתחדשות היצירה והנטיעה כבימי קדם, ודברי הנביא מתגשמים וניצבים לעינינו במלוא הדרם:

והארץ הנשמה תעבד, תחת אשר היתה לשממה לעיני כל-עובר.
 ואמרו: הארץ הלזו הנשמה - היתה כגן-עדן, והערים החרבות והנשממות והנהרסות - בצורות ישבו. וידעו הגויים אשר ישארו סביבותיכם, כי אני ה' בניתי הנהרסות, נטעתי הנשמה, אני ה' דברתי ועשיתי (יחזקאל לו, לד-לו).

רשב"ם (בראשית כד, סב):

**ויצא יצחק לשוח בשדה - כדכתיב, וכל שיח השדה.
 כלומר, לטעת אילנות ולראות עיני פועליו.**

נטיעה בארץ ישראל - סימן משיחי

הרב שלמה אבינר

בט"ו בשבט מתעוררות בתוכנו חובת הנטיעה וחובת פירות ארץ ישראל, ועל אף שאין להן מקור מבורר, על כל פנים הן עניין יפה והגיוני ואינן זקוקות למקור. בכל אופן, יש כאן עניין גדול ורחב ששייך לכל מהלך גאולתנו בדורותינו אלה. כידוע, הסתייגו רבותינו בחריפות מכל החשבונות המשיחיים הללו ושללו את כל הרמזים והסימנים. יתר על כן, הם קיללו את העוסק בכך ואמרו: 'תפח רוחן של מחשבי קיצין... שהיו אומרים: כיוון שהגיע עת הקץ ולא בא שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר: אם התמהמה חכה לו' (סנהדרין צז ע"ב). כמובן אין כאן המתנה אוטופית לדבר שלעולם לא יתגשם. זו אמונה מוחלטת, 'שמא תאמר: אנו מחכים והוא אינו מחכה? תלמוד לומר: לכן יחכה ד' לחנכם ולכן ירום לרחמכם' (שם).

אך גם לכלל הזה יש יוצא מן הכלל: ישנו 'הקץ המגולה' - גלוי, פשוט, מובן לכול ולא רק לשרידים היושבים לפני ד'.

'אמר רבי אבא, אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל, כי קרבו לבוא' (יחזקאל לו; סנהדרין צח ע"א). זה הסימן המובהק שהקץ הקץ. בסוף הפסוק כתוב: 'כי קרבו לבוא', היהודים מתחילים לבוא. במשך אלפיים שנה היה כאן מצב לא נורמלי שגויים היו בפנים ויהודים בחוץ. ברוך ה', עתה היהודים באים, ולא במקרה.

אין מקרים, ובייחוד בדברים גדולים כאלה. תהליך זה שייך לסדר ההנהגה האלוקית. אם אנו רואים שיהודים חוזרים לארץ, והארץ מתחילה להיעבד ולתת את פירותיה בעין יפה - מצב זה הוא הקץ המגולה בלי צל של ספק. ראשית האחיזה החקלאית בארץ ישראל היא הקץ.

'כי תבואו אל הארץ ונטעתם' - הדבר הראשון לעשות בבואנו לארץ הוא לנטוע. גם ריבוננו של עולם, הדבר הראשון שהוא עשה: נטע גן בעדן (ויקרא רבה כה, ג). עלינו להידבק במידותיו של הקדוש ברוך הוא; כמו שהוא נטע, כך אנו נוטעים. הדבר הראשוני בארצנו: חקלאות.

הגאון מוילנא היה אומר: אני משתוקק לעלות לארץ ישראל ולנטוע עץ מסביב לירושלים בסוד הקץ המגולה, הלוואי שיהיה לי חלק בקץ הזה. בספר 'קול התור', המיוחס לתלמידיו, מסופר שהוא נשאל איך אפשר לדבר על הקץ המגולה בניגוד לעמדת חז"ל, השוללת חשבונות משיחיים. הוא השיב: השלילה מכוונת לחשבונות פסיביים של התנבאות על כל מיני ישועות, אך הקץ המגולה אינו

סימן מבשר, אלא הוא עצמו הקץ, ואנו עושים אותו.
 הנביאים ניבאו שעם ישראל יחזור לארצו ויבנה בה, וזה בדיוק מה שאנו עושים על
 פי פקודת ריבון העולמים. כמובן יש שלבים בישועת ישראל, אך השלב הראשון הוא
 שאנו יושבים בארצנו ועובדים בה, והארץ נותנת פירות.
 ידוע מאמר חז"ל:

'רבן יוחנן בן זכאי היה אומר, אם הייתה נטיעה בתוך ירך, ויאמר לך: הרי לך
 משיח! בוא ונטע את הנטיעה, ואחר כך צא והקבילו' (אדר"נ, שכטר נוסחא
 ב' לא).

הא כיצד? הרי משיח הוא דבר נורא ואיום, ואיך יפה נטיעת העץ שלנו יותר ממנו?
 אלא שאין כאן שני דברים! בעצם נטיעת הנטיעה, בפעולה גופא, הנך מקבל פני משיח.

הראי"ה קוק, מועדי הראי"ה (עמ' רכד):

בחגיגת בית ת"ת נצח ישראל בפתח-תקווה שנוסד עם גן ועם
 שיעורים בעבודת האדמה, העיר רב אחד כי אדם הראשון כשהיה
 בגן נמשך מזה לחטא. ענה מרן הרב לזה, כי הגורם לחטאו של אדם
 הראשון היה פיתויו של הנחש, ואילו אנו באים לנטוע גנים שיהיו
 שמורים מנחשים ויביאו לקדושת דרכי ה'.

'אילן, אילן, במה אברכך'

הרב יואל פרידמן

בגמרא כתוב (תענית ה"ב):

כי הוּוּ מיפטרי מהדדי, אמר ליה: ליברכן מר. אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שהיה הולך במדבר, והיה רעב ועייף וצמא, ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו. אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו. וכשביקש לילך, אמר: אילן אילן, במה אברכך? אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין! שיהא צילך נאה, הרי צילך נאה! שתהא אמת המים עוברת תחתך, הרי אמת המים עוברת תחתך! אלא יהי רצון, שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך. אף אתה, במה אברכך? אם בתורה - הרי תורה. אם בעושר - הרי עושר. אם בבנים - הרי בנים. אלא יהי רצון שיהו צאצאי מעיך כמותך.

המשל הנפלא הזה נאמר בידי ר' יצחק כאשר רצה לברך את רב נחמן. וכנראה שר' יצחק, שירד מארץ ישראל לבלב, מצא ברב נחמן תלמיד חבר שהרווה את צימאונו עד כדי שהמשיל עליו את המשל: 'למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר'. ואכן, ברכתו זו של ר' יצחק התקיימה במלואה, שהרי שלושת בניו של רב נחמן היו: מר זוטרא, רבה ורבין (אנציקלופדיה לחכמי התלמוד עמ' 671).

מן ההשוואה של האדם הלומד תורה לאילן, אפשר ללמוד שתי נקודות מרכזיות. אותו אילן מבורך בכל טוב, צלו נאה, אמת המים עוברת תחתיו ואף פירותיו מתוקים. ועם זאת, אין ביטחון שהנטיעות שיצאו מאותו אילן ידמולו. כי כלל בטבע הוא שגם אם זורעים כמה זרעים מפרי אחד, הצמחים שיצמחו לא יהיו העתקים מדויקים של הצמח המקורי. וכמו בעולם הטבע, כן הוא בעולם הרוח; כאשר האדם מחנך את ילדיו, גם אם הוא יודע איך להתחיל ואף יודע אילו מסרים ואילו ערכים הוא רוצה להעניק להם, עדיין אין ביטחון בתוצאות, ולכן צריך הרבה סייעתא דשמיא וברכה מרובה כדי להצליח. גם רב נחמן, שיש לו כל הנתונים הבסיסיים להצלחה: תורה, עושר ובנים, זקוק הוא לברכה זו.

נקודה נוספת - משמעות הנטיעה.

הנטיעה מבטאת יותר מכול את הנכונות של האדם לעשות למען העתיד, למען הזולת, אך לא למען עצמו דווקא. כשהאדם זורע, הוא צריך להאמין בקב"ה ולצפות לברכתו, אך הוא יוכל לראות את הפירות בעתיד הקרוב. כשהאדם נוטע - מי יודע אם יזכה לראות את הפירות?

כאשר האדם עוסק בנטיעות, אינו דואג לעכשיו, אלא מבטו לעתיד, לדורות הבאים, או אז ברכתו של ר' יצחק: 'שיהיו צאצאי מעיך כמותך' מתממשת.

תיקון העולם

הרב עוזי קלכהיים צ"ל

'חשק נטיעת אילנות
 נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים,
 המובלט בתקפו בעץ החרוב'
 (הראי"ה קוק, מגד ירחים לחודש שבט תרע"ד)

'חשק נטיעת האילנות' - שמחת היצירה בנטיעת עצי מאכל, נובעת על פי רוב מעולם החומר. החשק קשור לעולם החושים, 'כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים' (בראשית ג, ו), והנוטע מתכוון להנאתו הוא, לזכות בפרי העץ למאכל, למלא את תאוות האכילה בפירות העץ. ברם, כיוון שפעולה זו משכללת את העולם ומוציאה אותו מחורבנו, הרי שבשורשה של פעולה זו יש קשר לכל ה'יש', השואף לעילוי ותיקון. לכן חשק זה נובע גם מ'חפץ הטבת הדורות הבאים'.

ה'חפץ' הוא אבי כל שאיפות האדם, ממנו נובע ה'רצון', המתפרט גם לרצונות פשוטים, קטנים וגסים יותר, הקשורים לעולם החומר כחשק, תאוה וכדומה. אמנם, בנטיעת עץ החרוב, שיישא את פירותיו לאחר שבעים שנה, שהם תקופת חיי האדם, מתגלה חפץ זה בטהרתו - רק לשם הטבת הדורות, כתשובת הזקן לחוני המעגל: 'אני מצאתי את העולם בחרובים, וכשם שנטעו אבותי בשבילי, כך אטע אני לבני' (תענית כג ע"א). יסוד ה'ערלה' בעצי מאכל, בא מפני 'חשק' זה, מפני שהנוטע התכוון רק להנאתו החומרית במילוי כרסו, והראיה - 'הנוטע אילן מאכל ודעתו עליו שיהיה סייג לגינה, או שנטעו לקורות האילן ולא לפירותיו, הרי זה פטור מן הערלה' (רמב"ם הל' מעשר שני פ"י ה"ב).

בקשת ההנאה הפרטית לשם אכילה היא אשר גורמת לערלה עד השנה הרביעית. בשנה הרביעית האדם מעלה את הפירות לירושלים ואוכל אותם שם בקדושה, ואז הפירות הם קודש הילולים. במקום זה מתעלית אכילתו לא רק לשם בניין 'גופו הפרטי' אלא 'שהוא מניח בזה אבן אחת בבניין העולם היותר כללי והיותר קדוש ונשגב' (עולת ראייה א עמ' שסה; עין איה ברכות פרק ז סעיף לא). אחר כך, לאחר שעלתה אכילתו מפנייה פרטית למגמה כללית, הפירות מותרים באכילה בכל מקום.

כעין זה פירש הרב קוק צ"ל (עולת ראייה א עמ' שצז) לעניין ערלת אדם: היא אוטמת את נביעתה של תשוקת החיים ממקור הכל, ומטה אותה לצד החלקיות והפרטיות המנותקת ממקור הכל, ואנו נכנסים לברית קודש, שעל-ידו מתגלה הצביון

של המשכת החיים לדורות, בתכונה הקשורה ליסוד הכל. יסוד הסרת הערלה היא עליית חפץ החיים למידה העליונה המגמתית (אורות הקדש ח"ב החיות העולמית). סילוק הערלה הוא תיקון של ההנאה הפרטית והחלקית והתקשרות ל'המשכת הדורות הבאים'. לכן בנטיעת עץ החרוב, שאין בו הנאה פרטית, מתגלה 'חפץ הטבת הדורות הבאים' ב'טהרתו', במילואו, בלא כל פנייה חלקית. לא במקרה עץ החרוב מסמל את ההסתפקות במועט ואת שלילת חיי המותרות שבהנאת הגוף, כי משעת נטיעתו הייתה כאן נטיעה אידיאלית. תיקון העולם השלם יבוא כשהאדם יתעלה מ'חשק' פרטי ל'חפץ' הטבת הדורות. ממגמה אנוכית-פרטית לשאיפה כללית מאוחדת. עולם תוהו עומד הוא לפנינו, כל זמן שאין אנחנו מגיעים לידי התיקון העליון של אחדותם של כל זרמי החיים וכל הנטיות השונות אשר להם. כל זמן שכל אחד מתנשא לומר, אני אמלך ואני ואפסי עוד, אין שלום בעצמנו, ואין שם ד' מופיע עלינו, שמא גופיה דאקריה שלום, אשר אור האמת רק ממנו ועל-ידו מופיע (אורות הקדש, ח"ב התעלות העולם פרק לט).

נטיעה בארץ ישראל כנטיעות גן עדן

הרב בן ציון קריגר

נטיעת עצים בארץ ישראל, מלבד הערך האוניברסלי של 'לשבת יצרה' שיש בה, כמו בכל נטיעה אחרת בעולם, הרי יש בה גם משום קיום של מצוות יישוב הארץ, ששקולה לכל המצוות שבתורה. ואם בעצי מאכל עסקינן, מתפשטת הנטיעה גם לעבר קיום מצוות נוספות, כגון ערלה, תרומות, מעשרות, ביכורים ושמיטה, ונטיעת דגנים מתפשטת גם לעבר מצוות חלה, עומר, שתי הלחם ועוד. אחרי עיון בתנ"ך ובחז"ל מתברר שלנטיעת עצים בארץ ישראל יש משמעות גדולה ומקיפה הרבה יותר.

כשהתורה מצווה אותנו על איסור ערלה, היא משמיעה לנו גם כי טוב וחשוב ואף חובה לנטוע עצים בארץ ישראל: 'וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרוי שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל' (ויקרא פרק יט, כג). כך פירש זאת רבי חיים בן עטר בפירושו 'אור החיים':

ג' מצוות נאמרו כאן:

א. ביאת הארץ על דרך אומרם (כתובות קי ע"ב) הכל מעלין לארץ ישראל וכו'.

ב. לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ.

ג. לנהוג שני ערלה.

חז"ל, בעקבות פסוק זה, העלו על נס את נטיעת עצי המאכל בארץ והשוו אותה לנטיעת הגן הראשון בעולם בידי בורא העולם. וכך נדרש בויקרא רבה (פרשה כה, ג):

ר' יהודה בר' סימון פתח: אחרי ה' אלוקיכם תלכו. אמר רבי יהודה בר סימון, וכי אפשר לאדם לבשר ודם להלוך אחרי הקב"ה, אותו שכתב בו בים דרכך ושביילך במים רבים, ואת אמרת אחרי ה' אלוקיכם תלכו? ובו תדבקון - וכי אפשר לבשר ודם לעלות בשמים ולהדבק באש, אותו שכתב בו: כי ה' אלוקיך אש אכלה? ואת אמרת ובו תדבקון? אלא מתחילת ברייתו שלעולם לא נתעסק אלא במטע תחילה, הדא הוא דכתיב: ויטע ה' אלוקים גן בעדן, אף אתם כשאתם נכנסין לארץ ישראל לא תתעסקון אלא במטע תחילה, הה"ד כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל.

גירוש האדם מגן עדן גרם לריחוקו ובידודו מבורא העולם. עד לחטאו של האדם התהלך ה' בתוך הגן במחיצתם של אדם וחווה, והם לא זעו ולא נבהלו ולא התביישו מפניו, ואילו לאחר חטאם הם התחבאו בתוך עץ הגן מפני פחד ה' והדר גאונו. עתה, עם בואם של ישראל לארץ, נוצרה הזדמנות גדולה לחזור אל ה' ולהידבק בו על ידי נטיעת גן חדש בארץ ישראל, שיהיה מעין הגן הקדמון בעדן. כמוכן, לא די בנטיעת גן בלבד, אלא יש צורך גם בהליכה בחוקות ה' ובשמירת מצוותיו, ואז תתקיים ההבטחה הגדולה האמורה בספר ויקרא (כו, ד-ו; י-יב):

ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרו. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם. ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם... ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו. ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם. והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לא-להים ואתם תהיו לי לעם.

הבטחה זו מחזירה אותנו לגן עדן, כפי שכתב שם רש"י:

והתהלכתי בתוכם - אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני. יכול לא תיראו ממני? תלמוד לומר והייתי לכם לאלוקים.

כשהתורה הבטיחה להביא אותנו אל ארץ טובה ורחבה אשר לא במסכנות נאכל בה לחם, כוונתה הייתה לארץ שאוכלים בה לחם בלא זיעת אפיים, בלא יגיעת כפיים, בלא עצבות ורוב כעס, אלא בשמחה ובטוב לבב, כפי שמתואר במדרש תנחומא (פרשת קדושים סימן ז):

אילו זכו בני אדם, עד עכשיו כך היה, אדם נוטע אילן ועושה פרות מיד. כיון שחטא אדם נתקלה האדמה שנאמר: ארורה האדמה בעבורך. מכאן ואילך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, זרע חטים ומצמיחה דרדרים, שנאמר: וקוץ ודרדר תצמיח לך.

א"ל הקב"ה למשה, אמור להם לישראל כשתכנסו לארץ ישראל אני מחזיר לכם את כל הטובה, שנאמר כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה ורחבה ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, כיון שבאו לארץ ישראל התחילו חוטאים, שנאמר ותבאו ותטמאו את ארצי, ולא הייתה עושה פרות כראוי, היו זורעין הרבה ומביאין מעט, שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט, למה? שביטלו את הביכורים. אכול ואין לשבעה, משבטל לחם הפנים. שתו ואין לשכרה, משבטל ניסוך היין. לבוש ואין לחום לו, משבטלו בגדי כהונה. והמשתכר משתכר אל צרור נקוב, משבטלו עושי צדקה. אבל לעתיד לבא אין הקב"ה עושה כן, שנאמר: ועתה לא כימים הראשונים אני לשארית העם הזה נאום ה' צבאות, כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה. לדעתו של רבי מאיר, הנטיעה בארץ ישראל אמורה הייתה להיות כל כך טובה ומשובחת עד שטעם העץ היה צריך להיות כטעם פריו. וכך נכתב בגמרא סוכה (לה ע"א):

תנו רבנן: פרי עץ הדר - עץ שטעם עצו ופריו שווה, הוי אומר זה אתרוג. ואימא פלפלין? כדתניא, היה רבי מאיר אומר, ממשמע שנאמר ונטעתם כל עץ איני יודע שהוא עץ מאכל, מה תלמוד לומר עץ מאכל? עץ שטעם עצו ופריו שווה.

הראי"ה קוק, מאמרי הראי"ה (עמ' לב):
והיה יקר להם עץ אחד שניתוסף במטעי הארץ, עד שנפסקה ההלכה בבבא מציעא (קא ע"א) שאם שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חבירו, בארץ ישראל, אסור לעקור אותם, שמאחר שניטע עץ בארץ ישראל חסו שלא להחריבו... ובלבד שלא תגע יד למעט את ישוב ארץ ישראל.

תפילת הנוטעים על אדמת ישראל,
הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל:
'אבינו שבשמים'
בונה ציון וירושלים
ומכונן מלכות ישראל
רצה ה' ארצך
והשפע עליה מטוב חסדיך
תן טל לברכה
וגשמי רצון הורד בעיתם
לרוות הרי ישראל ועמקיה
להשקות בהם כל צמח ועץ
ונטיעות אלה אשר
אנו נוטעים לפניך היום
העמק שורשיהם וגדל פארם
למען יפרחו לרצון
בתוך שאר עצי ישראל
לברכה ולתפארה
וחזק ידי כל אחינו
העמלים בעבודת אדמת הקודש
והפרחת שממתה
ברך ה' חילם
ופעל ידם תרצה
השקיפה ממעון קודשך מן השמים
וברך את עמך את ישראל
ואת האדמה אשר נתת לנו
כאשר נשבעת לאבותינו'.

”ארבעה ראשי שנים הם... באחד בשבט
ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית
הלל אומרים בחמשה עשר בו“.

(משנה ראש השנה א,א)

כל אילנות העולם - ראש השנה שלהם
הוא ט”ו בשבט, שהכול הולך לפי טבעה
של ארץ ישראל, שהיא עיקר העולם.